

rializem ali spiritualizem, prav tako pa tudi izključuje popolni relativizem.

Ne oziraje se na nove vidike, ki se s tem odpirajo za spoznavno teorijo, in ne oziraje se na nadaljnje posledice, ki vodijo v smer neke znanstveno pojmovane metafizike, nam odpira ontologija našega opazovanja utrjene poglede na vso empirično stvarnost. Pozitivizem kot svetovni nazor se z njo izključuje in ohranja svojo veljavo edino kot znanstvena metoda pri proučevanju posameznih plasti in območij stvarnega sveta. Prav posebno važna postane ta ugotovitev za pojmovanje človeka, njegove kulture in njegovega zgodovinskega razvoja. Spoznanje, da moramo tukaj upoštevati duhovno in duševno stran človekovega bivanja prav tako kakor biološko in fizično, ni samo relativno, ampak je za nas nekaj dokončnega in nas tudi obvezuje.

Jan Plestenjak | Ob krlejšu

Pogrebci so se natrpali pred Polonovčevo hišo. Črno so se oblekli in škornje so obuli in nekaterim se je videlo, da so na hitrico zbasali hlačnice v žbeline, nekateri so tudi le za silo namazali že razpokano usnje. Po tri in še več let staro blato je zijalo iz barvila in fantom so noge v škornjih kar lajale. Očetje so bili že močnejši, toda dediščina je dediščina in škornji so vendar sanja od najmlajših let že.

Ženske so se motale za dedci. Starke so imele še stara, nabrana krila in poškrbane spodnje kikle in s čipkami obrobljene črne rute, ki se jim je poznalo, da so romale od roda do roda in da so prav za prav hišna svetinja.

Glasno ni nihče govoril, le zašepetal je zdaj pa zdaj kdo, zakašljaj nerodno, kihnil, ker je v sonce pogledal, ali pa je zaškripal pesek pod okovci.

Iz hiše je zaudarjalo po lojevih in voščenih svečah in v nosnice je silil duh, podoben gnitju, pred vrati je bil pa postavljen pokrov za rakev in na njem nerodno pribit križ iz pozlačenega papirja.

V hiši je ležal na visokem odru Polonovec. Vrhnji del rakve z glavo je segal skoraj do stropa, spodnji z nogami se je pa skoraj dotikal ilovnatih tal.

Star je bil že Polonovec in izsušen, še mrtvem pa je na obrazu trepetala skrb, kam bi z denarjem, kako bi izterjal dolžnike, kako bi najbolje prodal smreke in kaj vse bi si naj za kót izgovoril, da bi na starost ne stradal in da bi mu ne bilo treba pritiskati na kljuke. Polonovca so imeli za grabeža in oderuha, vsak pa je vedel, da je petičnjak, kakršnih morda v vsem okolišu ni bilo.

S smrtjo je bilo zdaj vsega konec. V treh dneh ga je pobralo, skrivila ga je pljučnica. Zato ni bil skoraj nič spremenjen.

Pobožna, zmerom tiha, kot živinče pohlevna Polonovka je mrtvemu možu, ki je bil zanjo zmerom le gospodar in ukazovalec, križema naložila podobice, ki se jim je poznalo, da so bile v ovitkih cikorije, tudi molitvenik je navrgla, čeprav rajnki ni znal brati.

V veži je stala vdova in poleg nje sin, ki bo grunt prevzel, in tri hčere, ki jih je sedaj glodala skrb, kam naj pojdejo, ko vendar še nimajo izbranih ženinov. Preveč drugih skrbi je imel oče, da bi poiskal ženine, in po njegovem se tudi mudilo ni. »Mlado dekle je kakor tele in presedovka je šele dobra, če se omedi. Kar počakajmo še!« Tako se je izgovarjal možakar, dekleta sama pa brez očetove volje niso upala niti kihniti, čeprav so se ob nedeljah po maši rade ozrle po fantih.

Vsi štirje so nemo gledali na mrliča in zdaj pa zdaj je materi zdrknila solza in jo obrisala s staro, pa redko nošeno kočemajko. Čakali so, da pridejo sosedi in da ga zabijejo. Tega trenutka so najteže čakali in se ga najbolj bali. Vsem se je zdelo, da jim bo potem odleglo.

Dva možakarja sta dvignila pokrov in tiho odšla z njim v hišo, potem pa postavljala svečnike vseh mogočih oblik in velikosti in različnih lastnikov na stelaže. Samo z roko je pomignil sosod Polonovki in otrokom.

Vsi sključeni so se opotekali k mrliču in Polonovka je na glas zavekala, ko je pokrižala moža, saj ga je poslednjikrat videla. Sin se je zadrževal in mučil, da bi udušil solze, pa je tudi njega zgrabilo, hčere so se pa kar lomile. Le za korak so se odmaknili, sami niso vedeli, da jih je odrinil sosod, in tedaj je pokrov zalopnil čez Polonovca in kladivo je prečudno zapelo. Že v glasu se je poznalo, da se zabijaču roka trese. Kladivo je zgrešilo žebelj in udarilo po rakvi, da je presunljivo zabobnelo. Polonovki se je zazdelo, da je zatulil mož; morda ga je zbolelo, morda ga je zadel žebelj. Streslo jo je in kar zazeblo, potem pa sama ni vedela, kdaj se je znašla v procesiji. Nosači so nosili njenega moža in za seboj je zaslišala molitev: Tvojega telesa Jezus — ki je za nas krvavo gajžlan bil... Molitev je kar trepetala in trkala na rakev.

Procesija se je pomikala po strmem pobočju in nosači so se že nekajkrat izmenjali. Škornji so se jim pogrezali v ilovico in glas jim je bil utrujen, ko so odgovarjali na: ... ki je za nas na svetem križu smrt storil: sveta Marija, Mati božja...

Med pogrebci je bil tudi Kodeljar in med ženicami Tonhovka.

Kodeljar je bil zamišljen in le zdaj pa zdaj ga je predramila utrujena in zamolkla molitev.

»Ne bom ti pozabil in ne bom ti odpustil,« se je dušal na tihem. »Ob grunt si me pripravil in še iz bajte bi me rad izgnal. No, pa ti bodo

odmerili, kolikor ti gre, jaz imam pa vsaj bajto, za tri rjuhe košenine in za dobro srajco njive. Bomo že shajali, nič nam ne bo težko!« Pa ga je zbolelo to razmišljanje in greh se mu je zdelo. Polonovec se mu je skoraj zasmilil. Ko pa se je spomnil na tiste dni, ko so prodajali grunt in se je Polonovec bahavo razkoračil na njegovi zemlji in mu je iz oči sikalo: »Viš, Kodeljar, zdaj je pa vse to moje!« se je pa spet razvnel in pozabil, da gre za pogrebom.

Kodeljar je dobil zadolžen grunt in zraven grunta še bajto na samotni melini. Dolg je bil že star, še stari Polonovec je posodil nanj nekaj več sto goldinarjev in dolg je iz leta v leto naraščal in z njim so se kopičile skrbi v hiši.

Stari Polonovec ni bil slab in se mu je Kodeljar smilil, ko pa je grunt prevzel mladi, je vsako leto vsaj dvakrat grozil s tožbo. Kodeljar je mašil in mašil, ko pa je hosta izhiralala in kazala le rebra in goličave in pleše, tedaj pa je Polonovec pobral ostanke — s sodnijo. Kodeljarica je od žalosti že čez dve leti umrla, sam se je pa trapil z bajto. Sin je šel v Loko za hlapca, hčerka pa na Faro za deklo.

»Nak, Polonovec, ne bom ti odpustil, pa če se še tako v grobu preobračaš in če bi se še tako vical po mojem gruntu in bi tvoja duša trkala na mojo bajto. Nak! Nikoli!« se je zaklinjal, ko je procesija zavila v grapo na ozko pot, iz katere so zijale globoke kolesnice. Čudno ga je pa presunila molitev: »Reši njegovo dušo pekla in večnega ognja: oče naš...« in pred očmi se mu je zamajala rakev in zazdelo se mu je, da so iz nje vanj uprte Polonovčeve oči in da prosijo...

Tonhovka je bila med ženicami najsiromašnejša. Tiho je molila in rožni venec ji je nenehoma drhtel v rokah. Zdaj pa zdaj si je obrisala solzo. Kadar je pogledala na rakev, jo je zbolelo, spomnila se je svoje mladosti. Služila je pri Polonovcu in kar dobro ji je bilo. Mladi Polonovec jo je rad imel, ona njega pa še bolj. Vse ji je obetal! Nebesa, bogastvo! Gruntarica bo in ona bo deklam ukazovala, ona gospodinjala. Vendar jo vse to ni izmamilo, premamila jo je ljubezen.

Ko pa se je iz ljubezni rodil sad, so jo iz hiše spodili in mladi Polonovec se še zmeniti ni hotel zanjo. Odšteli so ji nekaj desetakov, ona se je pred pričami podkrižala in si potem kupila razdrto bajto, da sta z otrokom vsaj streho imela. Svoj živ dan pa ni mogla pozabiti.

»Nikoli mu ne odpustim, nikoli!« se je zmerom zaklinjala, zmerom in zmerom si pa morala priznati, da ga ima rada in da ga pozabiti ne more.

Ko se je pozibavala v tej črni procesiji in so ji bile ustnice že suhe, si je zdaj pa zdaj ponavljala: »Nak, nak. Odpustiti ti ne morem, pozabiti te pa tudi ne!« Preveč je trpela z otrokom, preden se je do hlapčeta pristradal. Lahko bi ji bil mogočnejš vsaj skrivaj pomagal, pa ni.

»Nak, ne morem ti odpustiti, že zaradi otroka ne, ki je moral h knapom. On, siromak, ves črn in marogast od premoga, on mi je pomagal in mi še pomaga, ti pa...« Hotela je ponoviti strašne besede, ki jih je izgovarjala v tistih trenutkih, ko jo je Polonovec zavrgel, pa jo je spreletelo ob pogledu na rakev, ki se je čudno pozibavala na ramah spehaneh nosačev.

Na ovinku je zagledala znamenje, krlež. Na prepereli deski, pribiti na vegastem, od dežja in starosti izglodanem stebru je bila obledela slika: pogrebci in na nosilih rakev. Pogrebci kleče in molijo.

Tudi Kodeljarju je že prvi hip padlo znamenje v oči. Nekam tesno mu je postalo; nehote je pobesil oči in nekam tuje so se mu zazdele vse prejšnje misli.

Črna procesija je obstala in nosači so postavili nosila na tla. Mrliška čuvajka je molila že ihte in od utrujenosti se ji je že zatikalo.

»O Bog, reši ga pekla, večnega ognja in hudičevih krempljev: oče naš...« Molitev je jokala, prosila in kipela k nebu in kolena pogrebcev so se udirala v mehko ilovico.

Nenadoma pa je vstal očanec, ki so ga v vsej soseski imeli za poštenjaka in v sporih za razsodnika. Molitev je umolknila.

»Da bi Bog sprejel njegovo dušo v svoje naročje: oče naš...« je začel. Oči pogrebcev so se orosile, Polonovka je pa kar k tlom zlezla.

»Zaradi usmiljenja božjega pozabite na vse, kar je rajniki komu žalega storil. Da bo njegova duša mogla pred nebeški tron, odpustite mu vse krivice, če vam jih je naredil, Bog mu jih je že. Smrt vse nas dohiti,« je skoraj pridigarsko in z mogočnim, nekolikom tresočim glasom govoril pogrebem, potem obmolknil, potem pa čisto s spremenjenim glasom povzel: »Da bi mu Bog dal večni mir in pokoj: oče naš...«

Kodeljar je klečal kot bi bil prikovan, Tonhovka je zlezla v klopek.

Ob vzdihu: ... odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom...« se je v dušah obeh nekaj pretrgalo. Kodeljarju je zlezla solza v oči in zdelo se mu je, da se je rakev nenadoma odprla in da ga Polonovec s sklenjenimi rokami prosi: »Zaradi neumrjoče duše te prosim, odpusti mi!«

»Saj ti odpuščam. Bog bodi usmiljen tebi in meni!« so mu vzdrhtele ustnice, obraz se mu je pa prečudno spremenil.

»Še zmerom te imam rada, saj sem lagala, ko sem rekla, da ti ne bom nikoli odpustila. O, Bog, odpusti mi greh, njemu pa bodi usmiljen sodnik!« je ihtela Tonhovka in zdelo se ji je, da ji je srce lahko in spočito kot tiste dni, ko je ljubila Polonovca.

Procesija se je dvignila in počasi lezla proti Loki, kjer jo je pri znamenju Matere žalostne čakal duhovnik, da blagoslovi mrliča in ga spremi na pokopališče pod Kamnitnik.